

запропонованої на останній раді формули про передачу полякам адміністрації у Галичині. І. Горбачевський – перший і поки що останній міністр-українець у чужій державі – намагався «залишатися у тіні», не тільки не підкреслюючи своїх заслуг, а навпаки, старався коментувати їх як щось звичайне, природне, продиктоване ходом подій. Але за нього виразніше та переконливіше промовляли не слова, а власні справи. За проектом розбудови й програмами дії міністерства на чолі з І. Горбачевським згодом формували міністерства здоров'я в Англії, Франції та інших державах. Відомо, що у справі створення подібного міністерства за досвідом до І. Горбачевського приїжджав і представник Української Народної Республіки. Міністр-українець радо поділився планами організації урядового підрозділу. Після Австрії Міністерство здоров'я створила Англія, а третьою, вже в 1918 р., – Україна.

Таким чином, до 1917 р. держави світу в структурах урядів не мали міністерств здоров'я. Упродовж 1917–1918 рр. І. Горбачевський став засновником такого міністерства та першим міністром здоров'я у світовій урядовій структурі взагалі.

Список використаних джерел

1. Головацький І. Іван Горбачевський (1854–1942): Життєписно-бібліографічний нарис. Львів: НТШ, 1995. 125 с.
2. Гонський Я. Іван Горбачевський у спогадах і листуваннях. Тернопіль: Укрмедкнига, 2004. 184 с.
3. Горбачевський І. З моїх споминів. Моя санітарна праця // 25-ліття Українського лікарського товариства і медичної громади. Львів, 1935. С. 14–17.
4. Лахманюк Т. Іван Горбачевський – міністр здоров'я Австрії // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієв. Вип. 6–7: 20-й річниці Незалежності України присвячується. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. С. 246–251.

Андрій ЗАГОРСЬКИЙ

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
кафедри історії України, археології та спеціальних галузей
історичних наук Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕКСАНДРА ТИСОВСЬКОГО В УМОВАХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Олександр Тисовський – видатний український педагог, науковець і громадський діяч, відомий як засновник Пласту – української скаутської організації, що стала важливою складовою національного руху. Його діяльність, спрямована на виховання молоді на засадах патріотизму, самодисципліни та моральних цінностей, набула особливого значення в умовах Першої світової війни, коли українське суспільство стикнулося з великими випробуваннями.

Період Першої світової війни вніс суттєві зміни в суспільно-політичне життя Західної України, зокрема у Галичині, яка опинилася в епіцентрі бойових дій. Війна викликала не лише соціально-економічні труднощі, але й загострила національне питання для українців, які були розділені між двома імперіями. У таких складних умовах важливим стало питання виховання нової генерації свідомих українців, готових до активної участі в національно-визвольних процесах. Однією з організацій, що виконувала це завдання, був «Пласт» – український скаутський рух, заснований у 1911 р. О. Тисовським.

З початком Першої світової війни, у 1914 році, життя О. Тисовського, як і багатьох інших громадян Австро-Угорщини, зазнало значних змін. Після вбивства спадкоємця престолу Франца Фердинанда у Сараєві, вибух війни змусив багатьох мешканців Львова евакуюватися. О. Тисовський разом з іншими був змушений виїхати до Відня, де його забрали на військову службу. Його

служба проходила в умовах тилової роботи – канцелярійної служби при санітарному шефові полкової команди.

У 1915 р., після того як австрійські війська відвоювали Львів, О. Тисовський повернувся до рідного міста. Попри війну, поступово починало відновлюватися мирне життя. Важливим аспектом стало відновлення освітньої діяльності. За ініціативи директора гімназії Сидора Громницького, який не до кінця розумів суті «Пласту», але бачив у ньому потенціал для виховання молоді, О. Тисовського попросили відновити цю молодіжну організацію. Спочатку він не поспішав, оскільки вважав, що ініціатива повинна виходити від самих учнів, а не бути нав'язана адміністрацією школи.

Згодом до О. Тисовського звернулися учні старших класів, колишні пластуни, з проханням відновити «Пласт». Він погодився, але наголосив, що організацію повинні створювати самі учні, а його роль полягатиме у підтримці та допомозі. Цей підхід відображав його педагогічні принципи самовиховання і самоврядування, які стали основою пластового руху. Незважаючи на війну, «Пласт» почав швидко відновлюватися. Учні самостійно створили пластову Команду, а О. Тисовський сприяв організації патронату над «Пластом», який отримав назву «Верховна Пластова Рада». Важливу роль у розвитку організації відіграли патрони, серед яких були вчителі та відомі громадські діячі.

До кінця 1915 р. «Пласт» у Львові активно розвивався. Створено кілька пластових полків, серед яких найвизначніший – полк ім. Петра Конашевича-Сагайдачного, яким керував Орест Кулик, а згодом Михайло Пежанський. Пласт також поширювався на інші українські школи у Львові та в регіонах. Наприклад, полк ім. Марти Борецької постав при школі сестер-василіянок, а полк ім. Богдана Хмельницького – при українській чоловічій семінарії.

Період 1915–1916 рр. став часом активного розширення діяльності «Пласту» як у Львові, так і за його межами. Одним із визначальних факторів цього було те, що молодь, незважаючи на війну, прагнула брати участь у національних і виховних процесах. Пластові імпрези, організовані у Народному домі, стали важливими заходами для популяризації ідей організації серед української громадськості. О. Тисовський та його сподвижники забезпечували підтримку цієї діяльності, що сприяло розумінню Пласту як важливої складової національного руху.

Тісна співпраця між різними навчальними закладами Львова стала ще одним чинником успішного розвитку організації. Наприклад, при жіночій учительській семінарії постав полк ім. княгині Ярославни, що свідчило про розширення пластового руху серед дівчат. Такий розвиток став основою для інтеграції Пласту в освітні та громадські структури, що дозволило йому продовжувати функціонування навіть в умовах війни. О. Тисовський впровадив низку організаційних інновацій для забезпечення ефективної діяльності «Пласту» в умовах обмежених ресурсів під час війни. Зокрема, створення «книжки засідань», де фіксувалися проблеми та рішення Верховної Пластової Ради, дозволило уникнути надмірної бюрократизації та зайвих зустрічей, що було важливим в умовах нестабільності. Це нововведення показало практичний підхід О. Тисовського до управління організацією, де пластуни брали активну участь у вирішенні нагальних проблем.

Іншою важливою інновацією стало поступове розширення «Пласту» на регіони. Постання пластових полків у містах за межами Львова, таких, як-от: Стрий та інші, свідчило про початок децентралізації пластового руху. Це дозволило молодіжній організації не лише закріпити свій вплив у Львові, а й поширювати його на ширші території, що підготувало ґрунт для її подальшого розвитку. Особливе значення у діяльності «Пласту» під час Першої світової війни мали вихованці О. Тисовського. Завдяки їхній ініціативності, організаційним здібностям та патріотичному запалу, «Пласт» продовжував розвиватися навіть в умовах війни. Вихованці, такі як Орест Кулик, Михайло

Пежанський та Ярема Весоловський, стали лідерами пластових полків, що дозволило організації функціонувати незалежно від зовнішніх обставин.

О. Тисовський наголошував на важливості лідерських якостей, самоврядування та дисципліни серед молоді. Завдяки цьому «Пласт» перетворився на не просто молодіжну організацію, а на справжню школу життя, де виховувалися майбутні лідери української нації. Підтримка з боку громадськості та активна участь вихованців стали запорукою успішного розвитку пластового руху в цей період. Перша світова війна безумовно вплинула на умови діяльності «Пласту». Пластуни мали обмежені можливості через війну та зосередженість шкіл на навчальному процесі в умовах війни. Проте завдяки ентузіазму молоді та підтримці громадськості, організація змогла зберегти свою активність. Одним із важливих етапів була автономізація «Пласту» від школи, що дозволило вести діяльність незалежно від адміністративного впливу. Діяльність О. Тисовського в умовах Першої світової війни є яскравим прикладом того, як суспільні та військові виклики можуть стати стимулом для національного відродження й розвитку. О. Тисовський не лише зумів зберегти, але й суттєво розширити діяльність «Пласту» в надзвичайно складний період історії, коли українське суспільство перебувало в стані війни та політичної нестабільності. Передусім, слід відзначити далекоглядність О. Тисовського як педагога і лідера, який розумів важливість виховання молоді не лише в академічному, але й у громадсько-патріотичному напрямі. Він зумів організувати молодіжний рух, який уособлював ідеї національного пробудження та згуртованості, і навіть в умовах війни створив умови для його розвитку. В умовах евакуації та непевності майбутнього, О. Тисовський відновив «Пласт» у Львові, надавши українській молоді можливість не лише долучитися до організаційної роботи, але й ставати частиною ширшого національного руху.

Одним із ключових аспектів його діяльності було те, що «Пласт» став не лише освітньо-виховною інституцією, а й платформою для розвитку лідерських навичок і громадянської свідомості. Це дозволило молоді самостійно організовувати пластові полки, брати на себе відповідальність за їхню діяльність і активно розвивати рух навіть за мінімальної участі дорослих наставників. Такий підхід сприяв вихованню відповідальності та ініціативності серед молодих українців, що стало основою для їхньої подальшої участі в національно-визвольних процесах. Окрім того, діяльність «Пласту» в період Першої світової війни заклала важливий фундамент для розвитку української ідентичності серед молоді. О. Тисовський розумів важливість морального та фізичного виховання, що відбивалося у пластовій програмі, орієнтованій на плекання патріотизму, дисципліни та самовдосконалення. Ці принципи стали основою для формування національної свідомості серед молоді, яка в майбутньому стала активною силою у боротьбі за незалежність України. Значну роль у розвитку пластового руху відіграли також підтримка громадськості та співпраця з освітніми установами, що дозволило поширити «Пласт» не лише у Львові, а й за його межами. Це свідчить про важливу роль О. Тисовського як лідера, здатного об'єднувати різні верстви українського суспільства навколо спільної мети виховання нової генерації українців.

Отже, діяльність О. Тисовського під час Першої світової війни мала великий вплив на розвиток українського молодіжного руху і становлення національної свідомості серед української молоді. Завдяки його зусиллям «Пласт» не лише пережив війну, але й став важливою частиною громадського життя, виховуючи молодих лідерів, готових до активної участі в боротьбі за незалежність України. О. Тисовський заклав основи для подальшого розвитку «Пласту» як національної організації, яка зіграла ключову роль у вихованні нових поколінь українців, а його праця під час війни є цінним спадком в історії українського національного руху.

Список використаних джерел

1. Основоположник Пласту: До 80-річчя з дня народження професора д-ра Олександра Тисовського / уклад Теодор Данилів. Мюнхен, 1966. С. 17–36.

Мар'яна ЧОРНА

методист відділу організаційно-методичної та інформаційно-видавничої діяльності Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти

ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАННИ БЛАЖКЕВИЧ В УМОВАХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Діяльність українок у Східній Галичині під час Першої світової війни стала справжнім викликом і чи не найкращою можливістю для їхньої особистісної, громадської, суспільно-політичної емансипації. Під тиском обставин, перед жіноцтвом постали важливі питання ідентичності: бути діяльними в громадському житті краю чи обмежуватися родинними, господарськими обов'язками? І це цілком закономірно, адже чоловіки пішли воювати, залишивши місце їхньої праці. При цьому багато українок вступили до лав війська на рівні з чоловіками, деякі навіть здобули військове звання [2]. Інші присвятили себе громадсько-просвітницькій роботі, допомагаючи зберегти українство в умовах війни та соціальних потрясінь – організовували допомогу пораненим і біженцям, підтримували діяльність місцевих читань і культурних товариств, несли освіту та культуру у найвіддаленіші куточки рідної землі. До таких самовідданих жінок Іванна Блажкевич – уродженка Тернопільщини, відома письменниця, педагог і громадсько-просвітницька діячка. Усе її свідоме життя було пронизане боротьбою «за краще завтра», за свободу і незалежність українського народу» [3].

Про діяльність Іванни в умовах Першої світової війни дізнаємося зі сторінок шоденника «Жінка на бойовій лінії» [3], спогадів [5: 6] та листів. Важливим історичним джерелом є листування Іванни з чоловіком Іваном Блажкевичем, аналіз якого не лише висвітлює історичні чи біографічні відомості, але й допомагає дослідити становище жінки в умовах Першої світової війни.

1911 р. був для Іванни особливо значущим, бо отримавши від батька Омеляна Бородієвича благословення, вона одружилася з Іваном Блажкевичем. Зазначимо, що через «непоступливий характер та опозиційні настрої дружини», від якої повільно шкільний інспектор «не мав життя», Іван Дмитрович не зміг отримати вчительської посади на Тернопільщині [3, с. 30]. Відтак, в 1910 р. Іван працював управителем школи в Свбатові Галицького повіту (на сьогодні – Івано-Франківська область – примітка авторині), куди молоде подружжя переїхало жити в 1911 р. Упродовж 1 вересня 1912 – 1 квітня 1914 рр. І. Блажкевич працювала учителем «ручних робіт» у місцевій школі, а 28 серпня 1912 р. народила первістка – сина Богдана-Мирона [3, с. 31].

У 1914 р. Івана Дмитровича переводять на роботу «управителем» школи в с. Залуква того ж Галицького повіту (на сьогодні – Івано-Франківська область – примітка авторині), де Іванна Омелянівна отримала роботу, як учителька домашніх робіт. 22 липня 1914 р. у подружжя народилася дочка Любомира. Але недовго батько втішався маленькою донечкою, якій було лише 10 днів, бо 1 серпня 1914 р. його мобілізовано на фронт, а невдовзі як «вояка» австро-угорської армії взято в російський полон і відправлено до м. Катта-Курган у Туркестані (на сьогодні – Самаркандська область, Узбекистан – примітка авторині). Як констатувала Іванна Блажкевич у щоденнику, що «31 липня цілий день пережили ми в загальному напруженні, бо загальної мобілізації ніхто не сподівався, тому теж ніхто з нас не вмів собі пояснити причини тривожного галасу церковного дзвона, що збудив нас знову о 12 годині вночі з 31.07 на 1.08.1914 р. Мій чоловік, зібравшись, пішов розвідати, у чому річ, і за хвилину приніс страшну вістку про мобілізаційний приказ, що його жандарм відчитував під тривожний звук дзвона. Тривога налягла на нашу спокійну хату, хоч у цю мить я навіть й не думала, що мій чоловік теж піде